

Population youth and economic development

Mohamad Mehdi[✉] | Seyyed Hasan Hosseini[†] | Ali Asghar Salar Nejad[‡] | Vali Allah Esfandiar[§]

1. Corresponding Author Department of Economics and accounting, Faculty of Management and Military Science, Imam Ali Military University, Tehran, Iran. E-mail: mehdi@iamu.ac.ir

2. Department of Management, Faculty of Management and Military Science, Imam Ali Military University, Tehran, Iran. E-mail: hosinihasan@iamu.ac.ir

3. Department of Management, Faculty of Management and Military Science, Imam Ali Military University, Tehran, Iran. E-mail: salarnejad@iamu.ac.ir

4. Department of Management, Faculty of Management and Military Science, Imam Ali Military University, Tehran, Iran. E-mail: valiesfandiar@iamu.ac.ir

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received

2024/04/07

Received in revised

form

2024/05/06

Accepted

2024/05/24

Published online

2024/06/20

Keywords:

Population, economic, development,

ABSTRACT

Objective: Such a demographic change will have many effects on the economy, the labor market. Contemplation and reflection on the current challenging situation of the world and the region confirms the undeniable fact that the Islamic Republic of Iran must take appropriate measures in order to gain superior power in the region of South-West Asia.

Methodology: Research data has been collected using free and semi-structured interviews with 19 senior managers and professors in the field of economics. Data analysis was done using the thematic method based on 3-step coding using NVIVO software.

Findings: role of changes in the age structure of the population on economic development consists of six main themes that happen in a process and gradually, which are: young workforce, initiative and entrepreneurship, education and skills, cultural changes and Social security and cultural and national life, increasing the workforce and achieving sustainable development

Originality: The results of this research show that the growth and development of the country's youth, in addition to the economic growth.

Cite this article: Mehdi, M.; Hosseini, S.; Salarneshad, A. & Esfandiar, V. (2024). Population youth and economic development *Defense human capital management*, 2 (13), 151-171.

© The Author(s)
DOI:

Publisher: AJA Imam Ali Military University

جوانی جمعیت و توسعه اقتصادی

محمد مهدی^۱ | سید حسن حسینی^۲ | اصغر سالار نژاد^۳ | ولی الله اسفندیار^۴

۱. نویسنده مسئول، گروه اقتصاد و حسابداری، دانشکده فرماندهی و مدیریت، دانشگاه امام علی، تهران، ایران، رایانامه: mehdi@iamu.ac.ir
۲. گروه مدیریت، گروه مدیریت، دانشکده فرماندهی و مدیریت، دانشگاه امام علی، تهران، ایران، رایانامه: hosinihasan@iamu.ac.ir
۳. گروه مدیریت، گروه مدیریت، دانشکده فرماندهی و مدیریت، دانشگاه امام علی، تهران، ایران، رایانامه: salarnejad@iamu.ac.ir
۴. گروه مدیریت، گروه مدیریت، دانشکده فرماندهی و مدیریت، دانشگاه امام علی، تهران، ایران، رایانامه: valiesfandiar@iamu.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:	مقاله پژوهشی
تاریخ دریافت:	۱۴۰۳/۰۲/۰۷
تاریخ بازنگری:	۱۴۰۳/۰۲/۳۰
تاریخ پذیرش:	۱۴۰۳/۰۳/۱۴
تاریخ انتشار:	۱۴۰۳/۰۳/۳۱
کلیدواژه‌ها:	جوانی جمعیت توسعه اقتصادی، قدرت ملی.
زمینه و هدف:	در چند دهه آینده بسیاری از کشورهای جهان تحول وسیعی را در ساختار جمعیتی خود شاهد خواهند بود. چنین تغییر جمعیتی اثرات زیادی را بر اقتصاد و بازار کار به همراه خواهد داشت. تعمق و تأمل در وضعیت چالشی کنونی جهان و منطقه، مؤید این حقیقت انکارناپذیر است.
روش پژوهش:	داده‌های پژوهش با استفاده از مصاحبه‌های آزاد و نیمه ساخت‌یافته با ۱۹ تن از مدیران ارشد و ۱ ساتید حوزه اقتصاد جمع‌آوری گردیده است. تحلیل داده‌ها از روش تماتیک است
یافته‌ها:	نقش تغییرات ساختار سنی جمعیت بر توسعه اقتصادی مشتمل بر شش تم اصلی: نیروی کار جوان؛ ابتکار و کارآفرینی؛ تحصیلات و مهارت‌ها، تغییرات فرهنگی و اجتماعی و تضمین حیات فرهنگی و ملی، افزایش نیروی کار و تحقق توسعه پایدار
نتیجه‌گیری:	نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که رشد و توسعه جمعیت جوانان کشور علاوه بر رشد اقتصادی، قدرت بازدارندگی و دفاعی کشور را به دنبال خواهد داشت.

استناد: مهدی، محمد؛ حسینی، سید حسن؛ سالارنژاد، علی اصغر، اسفندیار، ولی (۱۴۰۲). جوانی جمعیت و توسعه اقتصادی. مدیریت سرمایه انسانی دفاعی، ۱۳ (۴)، ۱۷۱-۱۵۱.

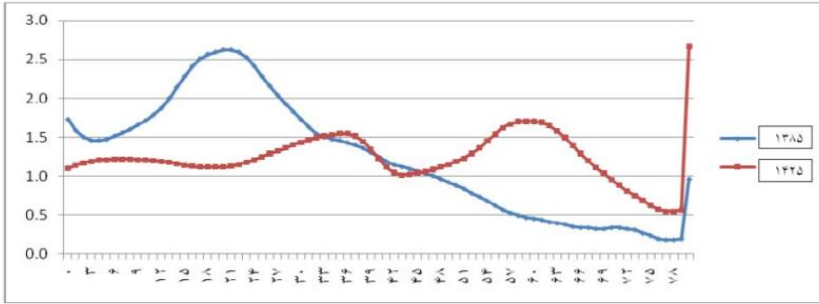
ناشر: دانشگاه افسری امام علی (ع) © نویسندگان. DOI:

اثرات اقتصادی تحولات جمعیتی مدت زمان زیادی موضوع مناقشات متعددی بوده و تحقیقات دانشگاهی زیادی در این خصوص انجام گرفته است. یکی از مشخصات بارز جوامع جهان سوم جوانی جمعیت آنها است، یعنی جمعیتی که در گروه‌های سنی کمتر از ۱۵ ساله قرار دارد (ساعی ارسی، ۱۳۸۸). اما همان‌گونه که اشاره شد، بسیاری از این کشورها در حال گذر به سالخوردگی جمعیت هستند. سالخوردگی جمعیت عبارت است از افزایش متوسط سنی جمعیت که به صورت افزایش سهم نسبی افراد در گروه‌های سنی بالاتر (معمولاً ۶۵ ساله و بیشتر) و یا کاهش سهم نسبی افراد در گروه‌های سنی پایین‌تر (معمولاً ۱۵ ساله و کمتر) است. در هنگام سالخوردگی جمعیت عرضه نیروی کار کم می‌شود، زیرا همان‌گونه که بیان شد سهم نسبی افراد سالخورده نسبت به افراد جوان افزایش می‌یابد. همان‌طور که ساعی ارسی (۱۳۸۸) در مطالعه خود تصریح کرده است، جمعیت ایران در دوره‌ی ۴۵-۱۳۳۵ به طرف جوان شدن حرکت کرده است. شدت جوانی جمعیت در دوره‌ی ۶۵-۱۳۳۵ بیشتر شده، در دوره‌ی ۷۵-۱۳۶۵ به تدریج از شدت جوانی جمعیت کاسته شده و سرانجام در دوره‌ی ۸۵-۱۳۷۵ کاهش شدت جوانی جمعیت بیشتر شده است. از سوی دیگر، نسبت جمعیت سالمند و شاخص سالخوردگی نشان می‌دهند که جمعیت ایران در آستانه ورود به دوره‌ی گذار ساختار سنی و سالخوردگی است (کوششی وهمکاران، ۱۳۹۳)

نمودار ۱ که تحولات موج سنی جمعیت کشور را برای ۱۳۸۵ (۲۰۰۶) و ۱۴۲۵ (۲۰۴۶) نشان می‌دهد نیز گویای واقعیتی است که نورخان‌تر بیان شد. محور افقی نمودار نشان‌دهنده سنین منفرد و محور عمودی نشان‌دهنده سهم نسبی جمعیت در هر یک از سنین است. همچنان که ملاحظه می‌شود در سال ۱۳۸۵ جمعیت گروه‌های سنی ۱۵-۲۹ ساله بیشترین حجم جمعیتی کشور را تشکیل می‌دهد و اوج سنی جمعیت در سنین ۲۰-۲۴ سالگی است. اما این الگو در افق سال ۱۴۲۵ کاملاً تغییر خواهد کرد. به طوری که اوج سنی به ۶۰-۶۴ سالگی خواهد رسید. در مقابل، جمعیت جوان کشور به تدریج کاسته خواهد شد (محمودی، ۱۳۸۹).

شکل ۱- تحولات الگوی سنی جمعیت ایران تا افق سال ۱۴۲۵

در سال ۱۳۹۲ رهبر معظم انقلاب اسلامی فرموده است: "یکی از خطراتی که وقتی انسان در ست به عمق آن فکر می‌کند، تن او می‌لرزد، این مسئله جمعیت است مسئله جمعیت را جدی بگیرید، جمعیت جوان کشور دارد کاهش پیدا می‌کند، به جایی خواهیم رسید که دیگر قابل علاج نیست، یعنی مسائل جمعیت از آن مسائلی نیست که بگوییم حالا نه، سال دیگر فکری کنیم، وقتی نسل‌ها پیر شدند دیگر قابل علاج نیست"؛

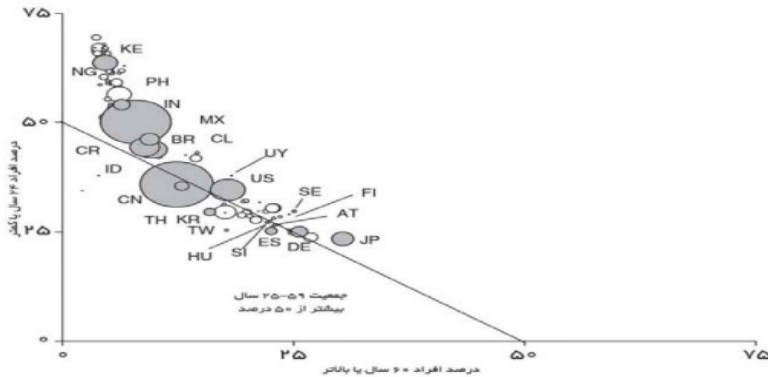
در طول سالیان گذشته بارها مسئله برنامه‌ریزی بر روی سیاست‌های افزایش جمعیت از جانب رهبری به مسئولان گوشزد شده است اما متأسفانه تاکنون هیچ‌گونه مداخله‌ی صحیحی صورت نپذیرفته و روند افزایش سالمندی و کاهش نرخ باروری کماکان بر قوت خود باقی است. مسئله افزایش جمعیت نیازمند همراهی مؤلفه‌های گوناگونی است تا نتیجه‌ای کارآمد ایجاد شود. این مؤلفه‌ها شامل وضعیت اقتصادی و ثبات ملی در کشور، فرهنگ‌سازی در کانون خانواده، حمایت‌های همه‌جانبه دولت از فرزند آوری نه فقط در حرف و سخن بلکه در مقام عمل و اجرا، مدیریت مهاجرت جوانان به کشورهای دیگر، ارتقای سلامت جامعه و تولید روزافزون سرمایه سلامتی در جامعه و در نهایت توسعه‌ی سبک زندگی ایرانی-اسلامی می‌باشند.

اقتصاد نسلی

ساختار سنی جمعیت به دلیلی ساده یک اقتصاد را تحت تأثیر قرار می‌دهد. در جریان عمر انسان، رفتار اقتصادی به شکل جه اداری تغییر می‌کند. تحصیل، فرزندزایی، مشارکت در نیروی کار و تولید، پس‌انداز و مصرف همگی با تغییر سن تغییر می‌کنند. بنابراین گذار در ساختار سنی جمعیت،

سهم جمعیتی که در مدرسه هستند، یا کار می‌کنند و یا بازنشسته می‌شوند را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به فرض برابری سایر عوامل، جمعیت‌هایی که تمرکز آن‌ها بر پس‌انداز است با میزان پس‌انداز بالاتر و یا ثروت بیشتر، از میانگین میزان‌های پس‌انداز یا سرانه ثروت بالاتری برخوردار خواهند بود. مهم‌تر از همه در دهه‌های اخیر، افزایش در سهم جمعیت در سنین کار و بنابراین سهم شاغلان مولد بوده است. چین، جمهوری کره (کره جنوبی) و اسپانیا، همگی به این علت که نیمی از جمعیتشان در سنین کارمتمركز بوده است از این شرایط بهره برده‌اند. در مقابل تنها یک سوم از جمعیت کنیا در سنین کار قرار دارند، وضعیتی که در استاندارد پایین زندگی در این کشور نقش دارد (شکل ۲). با این حال در دهه‌های پیشرو، رفتار اقتصادی سالمندان، این که آیا کارکنند، آیا ثروتشان را خرج کنند، و یا اینکه آیا به تقاضاها برای نظام‌های مراقبت بهداشتی و سلامت دامن بزنند، اقتصاد جوامع را تحت تأثیر قرار خواهند داد.

شکل ۲- ساختار جمعیتی ۲۳ کشور دنیا

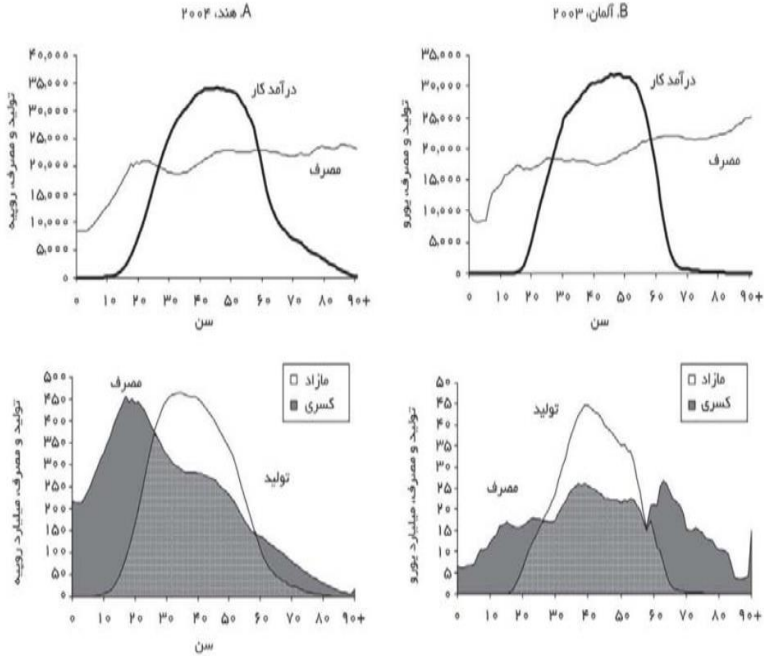
برای درک کامل مضامین و پیامدهای ساختار سنی جمعیت، لازم است نگاهی به ورای این اثرات ترکیبی بی اندازیم. تغییرات در شمار و رفتار یک گروه سنی، شرایط اقتصادی و رفتار دیگر گروه‌های سنی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. برخی از این اثرات تحت تأثیر بازار قرار دارند. رشد سریع در شمار نیروی کار ممکن است سطح عمومی دستمزدها را پایین بیاورد و افزایش جمعیت سالمند، که احتمالاً مالک دارایی‌هایی هستند، ممکن است نرخ‌های بهره را پایین بیاورد

تولید و مصرف: چرخه عمر اقتصادی

جنبه‌های مهم چرخه عمر اقتصادی در شکل ۳ با مقایسه دو کشور هند و آلمان به تصویر کشیده شده است. ارقام در دو تابلوی بالا سرانه‌های برآورد شده مصرف و درآمد کار هستند که به شیوه‌های جامع اندازه‌گیری شده‌اند. مصرف دربردارنده هزینه‌های عمومی و خصوصی است. درآمد کار، مجموع دستمزد کارکنان در بخش رسمی و بازدهی کار کسانی که خود اشتغال و یا کارکن خانوادگی بدون مزد هستند، را در برمی‌گیرد. نمایه درآمد کار بازتابی از مشارکت نیروی کار، بیکاری، ساعات کار و دستمزدها است. هم مصرف و هم درآمد کار قبل از اعمال هرگونه مالیات محاسبه می‌شوند. هند و آلمان نمایه‌های سرانه درآمد کار بسیار مشابهی دارند. باین‌وجود، کار کودک در هند بیشتر است، نمایه سنی هند در سنین پایین‌تری اوج می‌گیرد، و سرانه درآمد کار در هند چشمگیرتر از آلمان است. نمایه سرانه مصرف نیز مشابه است. در هر دو کشور کودکان کم‌سن کمتر از

بزرگسالان مصرف می‌کنند، در درجه اول به این علت که نیازهای مادی کودکان کم‌سن کمتر از بزرگسالان است. با افزایش سن کودکان، سرانه مصرف به شدت افزایش می‌یابد. علت این افزایش تا حدودی به خاطر هزینه‌های آموزش خصوصی و عمومی است. سرانه مصرف بزرگسالان در هند نسبتاً صاف و هموار است، در حالی که در آلمان با افزایش سن بزرگسالان، مصرف آنان افزایش می‌یابد. افزایش مصرف در آلمان در درجه اول نتیجه هزینه‌ها و پرداخت‌های مراقبت سلامت است (در ژاپن، سوئد و ایالات متحده آمریکا افزایش سریع‌تر از این هم در مصرف پایانی عمر مشاهده شده است). ویژگی شگفت‌آور نمایه‌های چرخه عمر این است که سنینی که دوره‌های فزونی و کسری را در هند و آلمان نشان می‌دهند، بسیار مشابه هستند. در هر دو کشور کسانی که ۲۶ ساله و جوان‌تر هستند کسری چرخه عمر دارند: مصرف آنان بر درآمد کارشان فزونی دارد. در آلمان افراد واقع در سنین ۵۸ سالگی و بالاتر با کسری چرخه عمر مواجه‌اند در حالی که در هند افراد واقع در سنین ۵۹ سالگی و بالاتر. دو تابلوی پایینی در شکل ۳ ارقام کلی مصرف و درآمد کار را در هر سن بر حسب سن جمعیت نشان می‌دهد. اثر مسلط ساختار سنی جمعیت، در اشکالی که ارقام کلی چرخه عمر را نشان می‌دهند، آشکار می‌شود. در هند با جمعیتی جوان، کسری کودکی چیره و غالب است و در آلمان، کشوری با جمعیت سالمند، کسری سالمندی بسیار برجسته‌تر است. همچنین جمعیت آلمان در مقایسه با هند، به شدت بر سنین فزونی درآمد کار متمرکز است. این تمرکز باعث شده تا مازاد درآمد کار بزرگ‌تری در آلمان تولید شود.

شکل ۳ مقایسه ساختار جمعیت و درآمد دو کشور هند و آلمان

کودکان: مصرف و سرمایه انسانی

کودکان پرهزینه ولی گران بها هستند. آینده هر جامعه‌ای به کودکان و به اینکه آیا آموزش دیده، سالم و آماده رقابت در دنیایی هستند که به طور روزافزون در حال جهانی شدن است یا خیر، وابسته است. ما در این قسمت شواهدی را که در فصول بعد در این مورد که مصرف کودکان چگونه از اقتصادی به اقتصاد دیگر تغییر می‌کند، ارائه می‌شود خلاصه می‌کنیم. این کار با این هدف انجام می‌شود که روشن کنیم تا چه اندازه این مخارج بر سرمایه انسانی (سلامت و آموزش) متمرکز است و دولت و خانواده چه نقش‌هایی در هدایت منابع اقتصادی به کودکان دارند.

جدول ۲ هزینه کودکان (زیر ۲۵ سال) در مقادیر نسل‌های ترکیبی در ۲۳ اقتصاد سال

۲۰۰۰۰

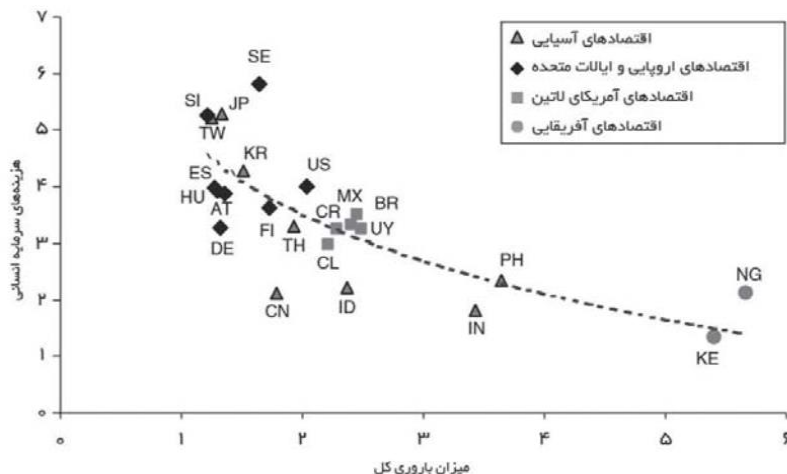
اقتصاد / منطقه	مصرف		سلامت و آموزش	
	کل	سهام بخش عمومی	کل	سهام بخش عمومی
کنیا	۷/۴	۲۶/۰	۲/۵	۱۳/۲
چین	۸/۶	۳۳/۳	۴/۴	۶/۶
اروگوئه	۱۰/۵	۲۷/۶	۱۰/۶	۱۶/۲
نیجریه	۱۰/۷	۱۰/۸	۹/۴	۲/۰
هند	۱۱/۸	۲۰/۵	۶/۴	۳/۴
آلمان	۱۲/۰	۴۰/۷	۱۲/۱	۲۵/۴
مجارستان	۱۲/۰	۵۴/۲	۹/۶	۳۰/۳
اتریش	۱۲/۳	۴۴/۱	۱۲/۴	۲۹/۶
اسلونی	۱۲/۷	۴۸/۸	۵۱/۲	۳۸/۰
اسپانیا	۱۲/۸	۳۹/۰	۶۱/۰	۲۶/۸
ایالات متحده امریکا	۱۲/۹	۳۹/۰	۱۷/۸	۲۲/۹
کاستاریکا	۱۲/۹	۲۸/۳	۷۱/۷	۲۰/۳
فنلاند	۱۲/۹	۵۰/۸	۴۹/۲	۲۷/۱
سوئد	۱۳/۰	۵۸/۳	۴۱/۷	۴۳/۹
فیلیپین	۱۳/۴	۲۱/۷	۷۸/۳	۸/۵
تایلند	۱۳/۴	۳۱/۱	۶۸/۹	۱۹/۰
برزیل	۱۳/۸	۳۴/۶	۱۲/۳	۱۴/۶
کره جنوبی	۱۳/۹	۳۰/۲	۶۹/۸	۱۴/۹
شیلی	۱۴/۰	۲۵/۶	۷۴/۴	۹/۱
اندونزی	۱۴/۱	۱۸/۳	۸۱/۷	۹/۹
ژاپن	۱۴/۷	۴۱/۰	۵۹/۰	۲۷/۱
تایوان	۱۶/۱	۳۲/۴	۶۷/۶	۱۳/۹
مکزیک	۱۶/۳	۲۳/۴	۷۶/۶	۱۴/۹
کل ۲۳ اقتصاد	۱۲/۷	۳۳/۹	۶۶/۱	۱۹/۳
افریقا (۲ کشور)	۹/۱	۱۸/۴	۸۱/۶	۷/۶
شرق آسیا (۳ کشور بدون چین)	۱۴/۹	۳۴/۵	۶۵/۵	۱۸/۶
جنوب و جنوب شرقی آسیا (۴ کشور بدون چین)	۱۳/۲	۲۲/۹	۷۷/۱	۱۰/۲
امریکای لاتین (۵ کشور)	۱۳/۵	۲۷/۹	۷۲/۱	۱۶/۱
اروپا و ایالات متحده امریکا (۸ کشور)	۱۳/۶	۴۶/۹	۵۳/۱	۳۰/۵

یادداشت: مصرف آموزش و سلامت به سرانه درآمد کار افراد واقع در سن ۴۹-۳۰ ساله نرمال و سهم هر بخش از مصرف نیز به درصد بیان شده است.

به‌طور متوسط یک‌سوم از هزینه کودکان دربرگیرنده مصرف عمومی است. برخی از این کالاها و خدمات، به‌ویژه آموزش و سلامت عمومی، به‌روشنی کودکان را هدف قرار می‌دهد. اگرچه کودکان از سایر کالاها و خدمات عمومی، همچون سیاست‌های عمومی،

نفع می‌برند، اما این برنامه‌ها به‌طور مشخص برای آن‌ها هدف‌گذاری نشده‌اند. تفاوت قابل توجهی در سطح مصرف عمومی جوامع وجود دارد. این هزینه‌ها از ۱۱ درصد از کل مصرف کودکان در نیجریه تا رقم بالای ۵۸ درصد در سوئد متفاوت است. غیر از سوئد، در لهستان و فنلاند نیز سهم مصرف عمومی از کل مصرف کودکان از ۵۰ درصد تجاوز می‌کند. در کل، نقش بخش عمومی در جوامع صنعتی با درآمد بالا به بیشترین مقدار می‌رسد. نقش هزینه‌های عمومی در کشورهای با درآمد پایین‌تر در کمترین سطح از اهمیت قرار دارد و غیر از آنچه با تفاوت در سطوح درآمد می‌تواند توضیح داده شود، اثرات منطقه‌ای روشنی وجود ندارد رابطه نزدیک بین سرمایه انسانی و باروری - و از این رو بین سرمایه انسانی و ساختار سنی جمعیت - مهم‌ترین یافته برآمده از این مطالعه است (شکل ۶-۱۱). تعاملی قوی بین مخارج سرمایه انسانی و باروری وجود دارد. جوامعی که باروری پایین دارند، در زمینه آموزش و سلامت هر کودک به مراتب بیشتر از دیگر جوامع هزینه می‌کنند. این موضوع نه تنها با داده‌های مقطعی که با داده‌های سری‌های زمانی که برای کشورهای ژاپن، تایلند و کره جنوبی (اوگاوا و دیگران) ۲۰۱۰ و ایالات متحده آمریکا (لی و میسن ۲۰۱۰) موجود است، تأیید می‌شود تعامل گفته شده از این رو مهم است که نشان می‌دهد که افرادی که کار می‌کنند از سرمایه‌گذاری بیشتر در سرمایه انسانی خود بهره بیشتری خواهند برد، اگرچه در آینده جمعیت در سن کار در کشورهای که باروری پایین دارند، کمتر خواهد شد. این پدیده در مباحث مربوط به پیامدهای سالخوردگی جمعیت برای رشد اقتصادی به‌طور گسترده‌ای نادیده گرفته شده است. این نادیده انگاری موجب تأسف است، چراکه آنچه اهمیت دارد شمار جمعیت کارکنان نیست، بلکه مهم چیزی است که تولید می‌کنند و این مهم هم تابع شمار جمعیت در سن کار و هم تابع بهره‌وری آنان است.

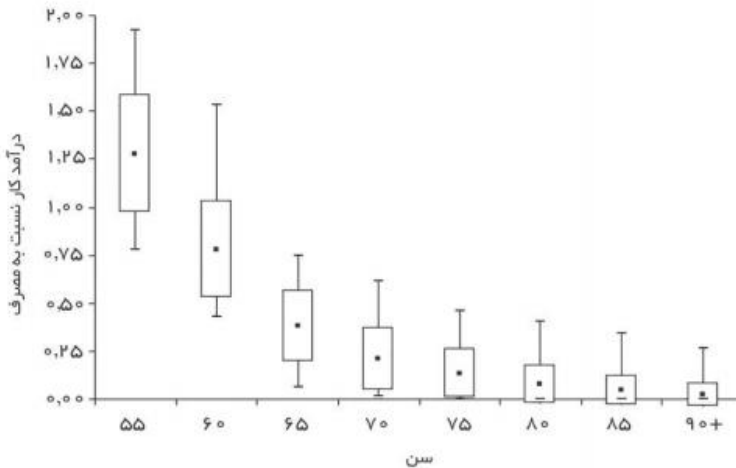
شکل ۶- رابطه بین مخارج سرمایه انسانی و باروری ۲۳ اقتصاد در سال ۲۰۰۰

سالمندان، نظام‌های انتقالات و ثروت

با اینکه تفاوت‌های زیادی در مراقبت سلامت، درآمد، نظام‌های مالی و برنامه‌های عمومی کشورها وجود دارد، در همه جوامعی که مورد مطالعه قرار گرفته است، مصرف سالمندان از آنچه تولید می‌کنند، بسیار بیشتر است. از نظر تاریخی، این موضوع همیشه مهم نبوده است. در جوامع سنتی بزرگسالان با پا گذاشتن به سنین دهه ۶۰ و ۷۰ زندگی - اگر موفق به زندگی طولانی بودند - بیشتر از اینکه تولید کنند مصرف می‌کردند. (لی ۲۰۰۳ الف). اما در جوامع معاصر - چه صحبت از سوئد یا کنیا و یا ژاپن و اندونزی شود - سالمندان استاندارد زندگی خود را با به کار گرفتن منابعی بیش از دستمزد حفظ می‌کنند. شکل تقلیل یافته درآمد کار در سنین سالمندی که در شکل ۷ درج شده است، درآمد کار را به‌عنوان درصدی از مصرف در سنین مهم سالمندی (۵۵، ۷۰، ۸۵ و غیره) نشان می‌دهد. در ۱۷ اقتصاد از ۲۳ کشور مورد مطالعه، درآمد کار در سن ۵۵ سالگی از مصرف در این سن بیشتر است. تغییر این نسبت از سن ۵۵ تا ۶۰ سالگی چشمگیر است. تولید و مصرف افراد واقع در سن ۶۰ سالگی تنها در دو اقتصاد از ۲۳ اقتصاد (کمتر از ۱۰ درصد) مورد مطالعه، تقریباً برابر است. کسری چرخه عمر تا سن ۶۵ سالگی فراگیر می‌شود و در بسیاری از اقتصادها بزرگ است. در اکثر آن‌ها درآمد کار کمتر از ۴۰ درصد مصرف است

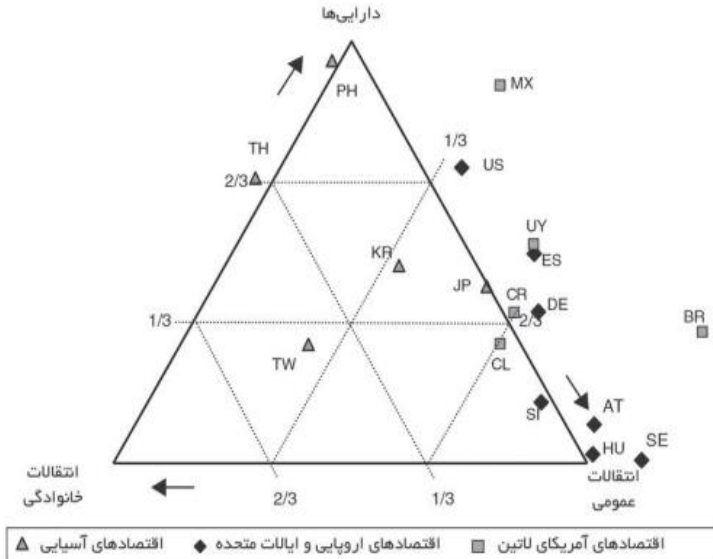
شکل ۷- درآمد کار به عنوان بخش مصرف در سنین ۵۵ تا ۹۰ سال، ۲۳ اقتصاد در حدود سال ۲۰۰۰

یادداشت: چهارضلعی‌ها نشانگر + یک انحراف استاندارد حول میانگین و علامت جارویی نشانگر حداکثر و حداقل مقادیر هستند.

وجود و میزان کسری سنین سالمندی می‌تواند با عوامل متعددی توضیح داده شود. ناتوانی و افت سلامت از طریق کاهش بهره‌وری، تشویق به خروج از نیروی کار، و در برخی اقتصادهای پردرآمد از طریق افزایش هزینه‌های سلامت و مراقبت طولانی‌مدت، در میزان کسری سهم دارند. ممکن است ویژگی‌های بازنشستگی عمومی و نظام‌های مالیات تا حد زیادی انگیزه‌های کار در سنین سالمندی را کاهش دهند (کروبر و وایز، ۲۰۰۱) به خاطر کار در بخشه‌ای با بهره‌وری پایین و برخورداری از آموزش کمتر نسبت به کارکنان جوان، نیروی کار سالمند ممکن است دستمزدهای پایینی داشته باشند. باین‌حال، درنهایت کسری قابل توجه چرخه عمر در سنین سالمندی تنها به این خاطر محتمل است که سالمندان می‌توانند مصرف خود را از انتقالات و باز تخصیص‌های دارایی محور تأمین کنند.

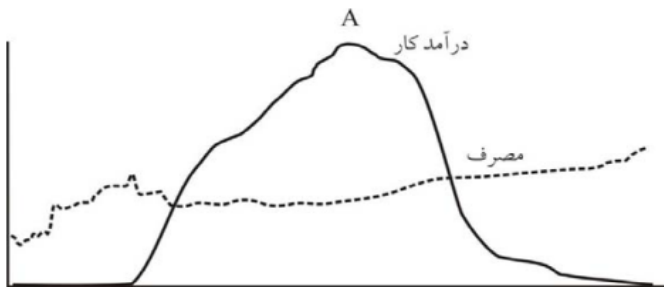
شکل ۸ منابع تأمین مالی برای افراد ۶۵ سال و بیشتر، که برحسب سهم از کسری چرخه زندگی اندازه‌گیری شده سال ۲۰۰۰

نظام حمایت سالمندان، به‌عنوان ابزاری برای تأمین کسری چرخه عمر، به‌طور مؤثر می‌تواند در سه مؤلفه شرح داده شود: انتقالات عمومی، انتقالات خصوصی و باز تخصیص‌های دارایی محور. بسته به کشور، سالمندان از برنامه‌های بازنشستگی عمومی، مراقبت سلامت و مراقبت طولانی‌مدت، که از بودجه عمومی تأمین می‌شوند، و سایر برنامه‌های انتقالات نقدی و غیر نقدی بهره می‌برند. البته بسته به ویژگی‌های نظام مالیات، سالمندان به تأمین این برنامه‌ها کمک می‌کنند. جریان‌های درون-خانوار بین سالمند و اعضای هم‌سن او در انتقالات خصوصی تعیین‌کننده است. منبع سوم حمایت از سالمندان دارایی‌های آنان است: پس‌انداز شخصی، سهام و اوراق قرضه، کسب‌وکار و یا مزرعه، و مسکن شخصی، نمونه‌هایی است که می‌توان ذکر کرد. برای بررسی چگونگی تفاوت نظام‌های حمایت سالمندان در جوامع مختلف، سهم انتقالات عمومی، انتقالات خصوصی و باز تخصیص‌های دارایی محور از کسری چرخه عمر سالمندان ۶۵ ساله و بالاتر را مقایسه می‌کنیم. این نسبت‌ها به‌طور معمول با شکل مثلثی که در حال نیازمند توضیحاتی است، نشان داده می‌شود شکل ۸. هر کدام از سه رأس مثلث اتکای مطلق به

یکی از این منابع تأمین کسری چرخه عمر را نشان می‌دهند، یعنی دو رأس دیگر صفر هست. هر حرکتی به سمت یکی از این رئوس مثلث نشان‌دهنده افزایش در سهم آن منبع است. در امتداد دو رأس مثلث، یک منبع صفر و دو منبع دیگر متغیر است. حرکت در امتداد یکی از خطوط شبکه به این معنی است که یکی از منابع در سهمی از یک‌سوم تا دوسوم از کسری چرخه عمر ثابت و سهم دو منبع دیگر متغیر است. نقاطی که در خارج از مثلث قرار می‌گیرند، نشان می‌دهد که یک یا بیش از یک عنصر منفی هستند. این شرایط اغلب وقتی اتفاق می‌افتد که انتقالات خصوصی به سالمندان منفی باشد، یعنی سالمندان بیش از آنچه از فرزندان خود دریافت می‌کنند، به آنان انتقال می‌دهند.

شکل ۹- مصرف، درآمد کار و ثروت چرخه عمر، ژاپن ۲۰۰۴

روش‌شناسی تحقیق

بررسی پدیده‌های اجتماعی در علوم اجتماعی به‌وسیله روش‌های مختلفی انجام می‌گیرد که کاربرد هر یک از روش‌ها بر حسب ویژگی پارادایمی است. به‌طور کلی انواع پژوهش‌ها را بر اساس نتیجه، هدف و نوع داده‌ها می‌توان در یک الگوی سه‌شاخه‌ای در کنار هم نشان داد. با توجه به اینکه موضوع پژوهش حاضر، شناسایی توسعه اقتصادی در جوانی جمعیت هست، لذا این پژوهش بر اساس هدف، توسعه‌ای-کاربردی و از نظر اجرا کیفی می‌باشد. با توجه به ماهیت اکتشافی بودن و نحوه گردآوری داده‌ها و ترتیب آن‌ها، این پژوهش در زمره طرح‌های اکتشافی قرار گرفته است.

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل مدیران ارشد و اساتید خبره در حوزه سرمایه انسانی است. داده‌های بخش کیفی با استفاده از مصاحبه‌های فردی آزاد و نیمه ساخت-یافته جمع‌آوری شده‌اند. قابل ذکر است در ابتدای مصاحبه، هدف پژوهش بیان و تأکید شد که از مصاحبه‌ها تنها برای مقاصد پژوهشی استفاده خواهد شد و هویت افراد به هیچ‌وجه در گزارش‌های پژوهشی مشخص نخواهد شد تعداد نمونه‌ها در بخش کیفی این تحقیق ۱۹ نفر بوده است که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع گلوله برفی می‌باشد. مبنای اتمام مصاحبه‌ها، در قسمت کیفی تحقیق اشباع نظری بوده است. لازم به ذکر است در قسمت کیفی، کدگذاری به صورت خط به خط انجام شده است. قابل ذکر است که بر اساس نظر اساتید و خبرگان روایی سؤالات مصاحبه مورد تأیید قرار گرفت. همچنین از فن «زاویه بندی» برای ارزیابی اعتبار (پایایی) یافته‌ها پژوهش استفاده به عمل آمد. بر این مبنا بعد از کدگذاری داده‌ها، از ۲ نفر دیگر درخواست شده که تعدادی از مصاحبه‌ها را کدگذاری کنند تا صحت و اعتبار کدگذاری موردسنجش و ارزیابی قرار گیرد. برای تحلیل و استخراج مدل نیز از روش تحلیل تماتیک کلارک و براون (۲۰۰۶) استفاده گردید. تحلیل تماتیک، فرآیندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌هایی غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند. فرآیند تحلیل، زمانی آغاز می‌شود که محقق در پی شناخت الگوها و مضامین در داده است. این مرحله شامل دو گام ترسیم شبکه مضامین و تحلیل شبکه مضامین می‌باشد بر طبق این روش، پس از تقلیل داده‌ها و رسیدن به کدهای باز، باید تعیین تم‌ها، زمینه‌ها و بعد تنظیم آن‌ها انجام شود. پس از انجام تحقیق، می‌بایست تعیین گردد که آیا تبیین مبانی نظری از منظر شرکت‌کنندگان معنی‌دار بوده و همچنین صحت و توالی وقایع مشخص گردد. تحلیل داده‌ها در قسمت کیفی با استفاده از رویکرد کدگذاری تحلیل تماتیک کلارک و براون صورت گرفته است.

تحلیل یافته‌های پژوهش

در این پژوهش سعی شد با گذر از کدها و مقوله‌های عینی و تجربی و با تکیه بر ادبیات نظری، مقوله‌های انتزاعی که بتوانند کلیت متغیرها را تبیین نمایند، ارائه شوند. بر مبنای تحلیل مصاحبه‌های صورت گرفته، چهارتم اصلی احصاء شده‌اند. مراحل و روند احصاء مفاهیم و کدهای این قسمت به صورت مختصر در مدل ۱ اشاره شده است و در نهایت نقشه

تماتیک نشان داده شده است. لازم به ذکر است که برای جلوگیری از حجیم شدن متن مقاله، برای مستندسازی ادعاها، به صورت مختصر از نقل قول‌های مستخرج از مصاحبه‌ها استفاده گردید.

بر اساس تحلیل متن مصاحبه‌ها، پیری جمعیت و سالخوردگی اثرات زیر را در اقتصاد سلامت به همراه دارد

کاهش عرضه‌ی نیروی کار توانمند در جامعه

نیروی کار جوان و سالم چرخ‌های توسعه و تولید ملی را به حرکت درآورده و در نهایت منجر به افزایش درآمد ملی خواهد شد. شاخص سالخوردگی از مهم‌ترین شاخص‌های مرتبط با تحولات جمعیتی محسوب می‌شود که از طریق نسبت سالمندان بالای ۶۵ سال به کودکان زیر ۱۵ سال محاسبه می‌شود و چنانچه این نسبت روند صعودی را در پیش گیرد، جامعه با انفجار سالمندی و کاهش شدید عرضه‌ی نیروی کار سالم مواجه شده و در شرایط بحرانی ناگزیر به واردات نیروی کار از کشورها دیگر خواهد شد که این موضوع خود چالش‌های فرهنگی و امنیتی فراوانی را به دنبال خواهد داشت.

افزایش بیماری‌های سالمندی و مزمن

جامعه کهن‌سال همواره با انواع بیماری‌های مرتبط باسن و تهدیدات سلامتی ناشی از پیری جمعیت مواجه خواهد بود. توسعه‌ی بیماری‌های مزمن، هزینه ارائه خدمات را افزایش داده و اکثر منابع نظام سلامت صرف درمان بیماران نیازمند به دریافت خدمات اعم از درمان‌های سرپایی، بستری و خدمات توان‌بخشی می‌گردد و به‌مثابه یک کالای هزینه‌ای عمل خواهد کرد که هیچ‌گونه بازگشت سودی در پی نخواهد داشت.

کاهش بازدهی نیروی کار سالم از طریق بار تکفل

بار تکفل یا نسبت وابستگی سالمندان شاخصی دیگر در تحولات جمعیت است که بیانگر میزان نسبت وابستگی افراد بالاتر از ۶۴ سال به افراد مولد و شاغل اقتصادی (افراد زیر ۶۴ سال) است. در این شرایط به دنبال توسعه‌ی بیماری‌ها در جمعیت سالمند و الزام برای دریافت خدمات منجر به وارد شدن هزینه‌هایی غیرمستقیم بر بدنه‌ی اقتصاد خانوار خواهد شد که می‌توان از جمله‌ی آن به افزایش غیبت از کار برای نگهداری از سالمند اشاره نمود. همچنین فشار وارد شده بر افراد مولد اقتصادی برای تأمین معاش افراد

سالخورده تحت تکفل در کشور سالمند فزونی یافته و لاجرم سطح رفاه جامعه کاهش خواهد یافت.

شکندگی در برابر بروز بحران‌ها و مخاطرات سلامتی

در کشور الف که اکنون در معرض میان‌سالی و پیری جمعیت قرار گرفته است چنانچه در نظام سلامت بحرانی اتفاق بیفتد و سلامت جامعه در معرض خطر قرار گیرد، به دلیل میانگین سنی بالا و سیستم ایمنی پایین، تبعات و آسیب‌های ناشی از بحران تشدید شده و میزان مرگ‌ومیر در مقایسه با کشورهای جوان افزایش چشمگیری خواهد داشت. این بدان معناست که با بروز هرگونه مخاطرات سلامتی در این کشور، هزینه‌ی درمان و مصرف منابع بسیار بالا بوده و خروجی قابل قبولی نیز نخواهد داشت.

بر اساس تحلیل متن مصاحبه‌ها تم‌های زیر احصا گردید. جمعیت جوان دارای تأثیرات مهم بر رشد اقتصادی کشورها است. این تأثیرات به شکل زیر قابل تبیین هستند:

۱- نیروی کار جوان:

جمعیت جوان، نیروی کار پویا و پرانرژی را فراهم می‌کند. افزایش نیروی کار جوان می‌تواند به تولید بیشتر و رشد اقتصادی منجر شود.

۲- ابتکار و کارآفرینی:

جوانان معمولاً دارای انگیزه‌های بیشتری برای کارآفرینی و تجربه‌های جدید هستند. ایجاد فرصت‌های کارآفرینی برای جوانان می‌تواند به توسعه اقتصادی کمک کند.

۳- تحصیلات و مهارت‌ها:

جمعیت جوان می‌تواند با تحصیلات و آموزش‌های مدرن، مهارت‌های لازم برای توسعه اقتصادی را کسب کند. افزایش سطح تحصیلات جوانان می‌تواند به بهبود توانمندی‌های اقتصادی کشور منجر شود.

۴- تغییرات فرهنگی و اجتماعی و تضمین حیات فرهنگی و ملی:

جوانان معمولاً متقاضی تغییرات فرهنگی و اجتماعی هستند. این تغییرات می‌تواند به تحولات اقتصادی و توسعه کشور کمک کنند. کیفیت و درجه هویت فردی، دینی و ملی جوانان می‌تواند نقش مؤثری در توسعه فرهنگ ملی و دینی هر کشوری ایفا نماید.

۵- افزایش نیروی کار:

جمعیت جوان، نیروی کار پویا و پرنرژی را فراهم می‌کند. افزایش نیروی کار جوان می‌تواند به تولید بیشتر و رشد اقتصادی منجر شود.

۶- تحقق توسعه پایدار:

جوانان به‌عنوان ستون فقرات جامعه، نیروی ذخیره آینده، چرخ اقتصاد یک کشور، آینده‌نگر، نیروی فعال، و گنجینه ملی جامعه شناخته می‌شوند. از نظر توسعه پایدار، مشارکت جوانان در تمام مراحل و فعالیت‌ها از مرحله تصمیم‌گیری تا نظارت و ارزشیابی ضروری است.

به‌طور کلی، توجه به نیروی کار جوان به‌عنوان یک منبع انسانی فعال و توانمند، می‌تواند به سکوی پرتابی برای پیشرفت و توسعه کشورها تبدیل شود، مشروط بر اینکه برنامه‌ریزی‌های هوشمندانه و مدون در نظر گرفته شود. جمعیت جوان با توجه به پتانسیل‌هایش می‌تواند به‌عنوان یک منبع انسانی فعال و توانمند، به سکوی پرتابی برای پیشرفت و توسعه کشورها تبدیل شود، مشروط بر اینکه برنامه‌ریزی‌های هوشمندانه و مدون در نظر گرفته شود.

جدول ۳: نمونه کدگذاری آزاد، توصیفی و محوری تم اول

کد محوری (تم اصلی)	کدهای توصیفی	کدهای آزاد	ردیف
نیروی کار جوان	نیروی کار بیشتر	کار در هر شرایطی	۱
		نیروی متقاضی کار	۲
		افزایش رقابت	۳
		عرضه نیروی کار	۴
	نیروی پرنرژی	نیروی سرسخت	۵
		انرژی جوانی در کار	۶
		غرور جوانی در کار	۷
		توانمندی جوانی	۸
	نیروی کار باکیفیت کاری	تحصیلات نیروی کار	۹
		توانمندی نیروی کار	۱۰
		نیروی کار برورو باهوش ارتباطی بالا	۱۱

نتیجه گیری

با توجه به تحولات ساختار سنی جمعیت در ایران، می توان گفت که این کشور در دوره‌ای به‌عنوان "پنجره جمعیتی" یا "هدیه جمعیتی" شناخته می‌شود. این دوره از سال ۱۳۸۵ آغاز شده و تا سال ۱۴۳۰ ادامه دارد. در این دوره، نسبت جمعیت در سنین فعالیت به حداکثر خود، یعنی بالای ۷۰ درصد، افزایش یافته است. در حال حاضر، حدود ۷۱ درصد جمعیت ایران در سنین فعالیت (۶۴-۱۵ سال) قرار دارد. این پنجره جمعیتی فرصت‌های زیادی برای اثرگذاری مثبت بر رشد و توسعه اقتصادی فراهم می‌کند. از جمله مکانیزم‌های ترکیبی و رفتاری این پنجره می‌توان به افزایش عرضه نیروی کار، افزایش مشارکت زنان، کاهش نسبت‌های وابستگی (بار تکفل)، تعامل تغییرات ساختار سنی جمعیت با چرخه زندگی اقتصادی تولید و مصرف، افزایش قدرت پس‌اندازها و سرمایه‌گذاری، بهبود و توسعه سرمایه انسانی، افزایش کیفیت جمعیت و ... اشاره کرد. به‌طور کلی، اگر روندهای جدید تغییرات ساختار سنی جمعیت به‌درستی مدیریت شود و سیاست‌های مناسب و مؤثر اتخاذ شود، می‌توان زمینه بهره‌برداری از این فرصت را فراهم آورد و ابعاد مختلف توسعه‌ای را بهبود بخشید. اما در مقابل، نادرست مدیریت شود، ممکن است با چالش‌ها و مسائلی مواجه شویم.

برنامه‌ریزی هدفمند و هوشمندانه در زمینه جمعیت می‌تواند به تسریع فرآیند توسعه اقتصادی هر کشور کمک کند. در این راستا، می‌توان از راه‌های زیر برای برنامه‌ریزی جمعیتی استفاده کرد: ۱- تحلیل دقیق جمعیت: برنامه‌ریزی هدفمند نیازمند تحلیل دقیق جمعیت و شناخت نیازها و ترکیب سنی آن است. تحلیل اطلاعات جمعیتی می‌تواند به تصمیم‌گیری‌های بهتر در زمینه توسعه اقتصادی کمک کند. ۲- توجه به نیروی انسانی: نیروی انسانی به‌عنوان ثروت اصلی کشور باید مورد توجه قرار گیرد. سرمایه‌گذاری در آموزش، بهبود سلامت و توانمندی‌های انسانی می‌تواند به توسعه اقتصادی کمک کند. ۳- تنظیم سیاست‌های جمعیتی: تنظیم سیاست‌های جمعیتی بر اساس اهداف توسعه‌ای می‌تواند به کنترل رشد جمعیت و بهره‌برداری از پتانسیل آن کمک کند. ایجاد انگیزه‌ها برای تولید مسئولانه و تنظیم خانواده‌ها نیز مهم است. ۴- توجه به ترکیب سنی جمعیت: ترکیب سنی جمعیت باید مورد توجه قرار گیرد. ترکیبی متعادل از جوانان، نیروی کار و سالمندان می‌تواند به توسعه اقتصادی کمک کند.

منابع

- زرقانی، سیدهادی (۱۳۸۹)، «نقد و تحلیل مدل‌های سنجش قدرت ملی»، ژئوپلیتیک، سال ششم، شماره اول.
- شهبیری ثانی، داوود؛ صادقی، حبیب‌اله و محمودیان، حسین (۱۳۹۹)، «بررسی وضعیت جمعیتی مناطق مرزی ایران و اثر آن بر امنیت پایدار مطالعه موردی: استان خوزستان»، پژوهشنامه مطالعات مرزی، ۸ (۳)، ۳۹-۵۳.
- صادقی، رسول (۱۳۸۷)، «ویژگی‌های جمعیتی مهاجران خارجی در ایران در سرشماری ۱۳۸۵»، گزیده مطالب آماری، ۴۱ (۲۰)، ۷۳.
- عزتی، ع. (۱۳۸۰)، ژئوپلیتیک در قرن بیست‌ویکم، تهران: سمت.
- مرادیان، محسن؛ اینانلو، سلیمان و میرحسینی، وحید (۱۳۹۷)، «پویش محیطی مؤلفه جمعیتی جمهوری اسلامی ایران در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی»، امنیت ملی، ۲۹.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۵)، گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵، تهران: مرکز آمار ایران.
- محمدیان، حسین؛ حیدری، غلامحسین و قالیباف، محمدباقر (۱۳۹۱)، «نقش جمعیت کلان‌شهر تهران در قدرت ملی کشور»، ژئوپلیتیک، ۸ (۱)، ۸۲-۱۱۱.
- میرحیدر، د (۱۳۸۱)، مبانی جغرافیای سیاسی، تهران: سمت.
- مورگنتا، هانس جواکیم (۱۳۷۴)، سیاست میان ملت‌ها (حمیرا مشیرزاده، مترجم)، تهران: وزارت امور خارجه.
- هدایت، محمود (۱۳۶۵)، مهاجرت‌های خارجی، علل و آثار آن در ایران، دفتر جمعیت و نیروی انسانی، تهران: سازمان برنامه و بودجه.

Barro, R.J. (۱۹۷۴), 'Are government bonds net worth?', *Journal of Political Economy*, ۸۲(۶), ۱۰۹۵-۱۱۷.

Becker, G. (۱۹۶۰), 'An economic analysis of fertility', in *Demographic and Economic Change in Developed Countries*, Princeton: Princeton University Press for National Bureau of

Economic Research, pp. ۲۰۹-۴۰.

Feldstein, M. (۱۹۷۴), 'Social security, induced retirement, and aggregate capital accumulation', *Journal of Political Economy*, ۸۲(۵), ۹۰۵-۹۲۶.

Gruber, J. and D.A. Wise (۱۹۹۹), *Social Security and Retirement around the World*, Chicago: University of Chicago Press .

Gruber, J. and D.A. Wise (۲۰۰۱), 'An international perspective on policies for an aging society', NBER Working Papers No. W۸۱۰۳, Boston: National Bureau of Economic Research.

Lee, R. (۲۰۰۳a), 'Demographic change, welfare, and intergenerational transfers: a global overview', *GENUS*, ۵۹(۳-۴), ۴۳-۷۰.

Lee, R. (۲۰۰۳b), 'The demographic transition: three centuries of fundamental change', *Journal of Economic Perspectives*, ۱۷(۴), ۱۶۷-۹۰.

Lee, R. and A. Mason (۲۰۱۰), 'Fertility, human capital, and economic growth over the demographic transition', *European Journal of Population*, ۲۶(۲), ۱۵۹-۸۲.

Mason, A. and R. Lee (۲۰۰۷), 'Transfers, capital, and consumption over the demographic transition', in R. Clark, N. Ogawa and A. Mason (eds), *Population Aging, Intergenerational Transfers and the Macroeconomy*, Cheltenham, UK, and Northampton, MA, USA: Edward Elgar, pp. ۱۲۸-۶۲.

NBER-EASE, ۱۹, Boston: National Bureau of Economic Research, pp. ۱۳۱-۶۰.

Ogawa, N., A. Mason, A. Chawla and R. Matsukura (۲۰۱۰), 'Japan's unprecedented aging and changing intergenerational transfers', in T. Ito and A.K. Rose (eds), *The Economic Consequences of Demographic Change in East Asia*,

UN [United Nations] Population Division (۲۰۰۹), 'World population prospects: the ۲۰۰۸ revision', population database, available at <http://esa.un.org/unpp/index.asp?panel=۲>, accessed ۳ October ۲۰۱۰.